

Inclusief Onderwijs in de Londense gemeente Newham, Passend Onderwijs in Nederland

SAMENVATTING

In dit artikel beschrijven we na een toelichting op de jongste plannen voor het Nederlandse Passend Onderwijs hoe een inclusiever model in Newham tot stand gekomen is, welke succesfactoren van belang bleken en wat we daarvan kunnen leren voor het Nederlandse Passend Onderwijs. We gaan ervan uit dat Passend Onderwijs niet identiek is aan inclusief onderwijs, maar wel inclusiever onderwijs met zich meebrengt.

1 Inleiding

Passend Onderwijs is geen inclusief onderwijs, zo is van meet af aan betoogd (Keesenberg, 2008). Toch brengt Passend Onderwijs met zich mee dat het speciaal onderwijs terug moet naar het aantal leerlingen dat in 2008 dit onderwijs bezocht. Dat betekent: meer leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in de reguliere school. Bovendien heeft Nederland de verklaring van Salamanca ondertekend en daarmee de intentie uitgesproken alle barrières voor inclusief onderwijs weg te willen nemen. Dan is er sinds 1 augustus 2009 nog de Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap of chronische ziekte van toepassing verklaard voor het basis en voortgezet onderwijs. Leerlingen met een beperking of stoornis kunnen niet zomaar afgewezen worden door een reguliere school, tenzij er te veel aanpassingen nodig zijn. In de wet wordt de term 'redelijkerwijs' gebruikt. De rechter zal in voorkomende gevallen toetsen of de aanpassingen meer vragen dan redelijkerwijs

van een school verwacht mag worden. Worden we met het Passend Onderwijs inclusiever? Hoe ziet dat er dan uit? Wat is nodig? Kunnen we voor Passend Onderwijs iets leren van de ervaringen met inclusief onderwijs, opgedaan in meer dan 25 jaar, in de Londense gemeente Newham?

2 Passend Onderwijs in Nederland

2.1 Wetgeving Passend Onderwijs

De plannen voor de wetgeving Passend Onderwijs worden steeds concreter. Begin 2011 heeft de minister de contouren voor de wetgeving bekendgemaakt (Van Bijsterveldt-Vliegthart, 2011). De voormalige staatssecretaris Dijkema heeft het lang ontkend, maar de plannen nemen de vorm aan van een flinke stelselwijziging. De samenwerkingsverbanden gaan op de schop, rugzakjes, CVI's en REC's verdwijnen en er wordt overgegaan tot budgettering en verevening van de speciale onderwijszorg. Daar komt een bezuiniging van 300 miljoen euro overheen. Met name het speciaal onderwijs moet deze bezuiniging incasseren, maar uiteraard zal ook het regulier onderwijs de gevolgen merken. De ambulante begeleiding voor cluster 3 en 4 wordt opgeheven (tenzij samenwerkingsverbanden dit overnemen) en er komen volgens de belangenorganisaties 6000 mensen die werkzaam zijn in de speciale onderwijszorg, op straat te staan. De minister stuurt aan op de vorming van nieuwe samenwerkingsverbanden die op

postcode en gemeentegrenzen door de overheid zullen worden voorgeschreven. Deze nieuwe samenwerkingsverbanden zijn qua regio voor het primair en voortgezet onderwijs gelijk. Het samenwerkingsverband primair onderwijs zal ongeveer 20.000 leerlingen omvatten en dat voor het voortgezet onderwijs ongeveer 12.000 leerlingen. Vooral voor het primair onderwijs impliceert dit in de meeste gevallen een veel grotere schaal: op dit moment zijn er ongeveer 240 samenwerkingsverbanden, straks ongeveer 80.

De samenwerkingsverbanden krijgen meer bevoegdheden: naast het bestaande zorgbudget krijgen zij de beschikking over een nieuw budget dat opgebouwd is uit de voormalige rugzakmiddelen. Zij moeten dit budget zo verdelen dat scholen die de meeste zorg bieden over de meeste middelen kunnen beschikken. Verder moeten de samenwerkingsverbanden zorgdragen voor de toewijzing van de gebudgetteerde plaatsen in het speciaal onderwijs cluster 3 en 4. Zij moeten dus bedenken hoe zij de voormalige rugzakmiddelen en plaatsen in het speciaal onderwijs willen toewijzen.

Het is waarschijnlijk dat het beleid van de samenwerkingsverbanden erop gericht zal zijn om meer leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs zorg te bieden. Internationaal gezien niet zo'n gek streven, want Nederland is met 5% (primair onderwijs) en 7% (voortgezet onderwijs) van de leerlingen in gesegregeerde speciale voorzieningen veel minder inclusief dan andere Europese landen die een gemiddelde van 2% hebben

Dat alles gebeurt onder grote druk. De bezuinigingen en de budgettering op het niveau van 2008 zorgen er immers voor dat er macro minder plaatsen en middelen beschikbaar zijn. Voor de ene sector pakt het anders uit dan voor de andere. Met name het voortgezet onderwijs zal te maken krijgen met een flinke vermindering

van het aantal beschikbare plaatsen in het speciaal onderwijs. De mate waarin de beperking van plaatsen voelbaar zal zijn is sterk afhankelijk van de regio waarin het samenwerkingsverband zit. In het algemeen geldt dat in het oosten en noorden sprake is van een bovengemiddeld aantal plaatsen in het speciaal onderwijs. In het westen en delen van het zuiden ziet dit er beter uit. Er kan geconcludeerd worden dat overal in het land minder plaatsen en middelen beschikbaar zullen zijn, maar dat de gevolgen het meest voelbaar zullen zijn in het voortgezet onderwijs in de noordelijke en oostelijke delen van het land.

Wat zijn dan die gevolgen? Het speciaal onderwijs zal rechtstreekse basisbekostiging ontvangen voor geplaatste leerlingen. De zorgbekostiging zal echter binnenkomen via het samenwerkingsverband. Het regulier onderwijs wordt zo beleidsbepalend. Het blijft niet langer aantrekkelijk om leerlingen naar dure zorg te verplaatsen. Het wordt immers zichtbaar en voelbaar dat speciaal onderwijs duurder is. Vooral als het aantal gevraagde plaatsen het aantal gebudgetteerde plaatsen overschrijdt zullen de reguliere scholen merken dat de zogenoemde zware zorg¹ kostbaar is. Er zal bijgepast moeten worden vanuit het budget van de voormalige rugzakmiddelen. Als dat budget op is moet misschien zelfs een beroep worden gedaan op het oorspronkelijke zorgbudget of lumpsum van het bestuur. Dat betekent dat er minder middelen voor de onderwijszorg in de reguliere scholen beschikbaar blijven. Het samenwerkingsverband zal daarom nadenken over hoe plaatsing in het kostbare speciaal onderwijs (verder) beperkt kan worden. Kunnen leerlingen met speciale onderwijsbehoeften ook tegen een lagere prijs in het regulier onderwijs geholpen worden? Bieden tussenvoorzieningen uitkomst? Het is waarschijnlijk dat het beleid van de samenwerkingsverbanden erop gericht zal zijn om meer leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in het regulier on-

derwijs zorg te bieden. Internationaal gezien niet zo'n gek streven, want Nederland is met 5% (primair onderwijs²) en 7% (voortgezet onderwijs³) van de leerlingen in gesegregeerde speciale voorzieningen veel minder inclusief dan andere Europese landen die een gemiddelde van 2% hebben.

Toch koerst Nederland vooralsnog niet op inclusief onderwijs. Ex-staatssecretaris Dijkstra en minister van Bijsterveldt hebben steeds benadrukt dat Passend Onderwijs geen inclusief onderwijs is onder het motto 'Regulier als het kan, speciaal als het moet' (Timmerhuis, 2009).

2.2 Inclusief onderwijs in Nederland

Inclusief onderwijs heeft in Nederland geen traditie. Ons onderwijs heeft zich context-specifiek ontwikkeld (Schuman, 2010). Slechts weinig landen kennen zo'n gedifferentieerd systeem. Zo worden twaalfjarige leerlingen verdeeld over 10 onderwijstypen: praktijkonderwijs, lwoo, vmbo met vier leerwegen, havo, vwo, categorale gymnasia en speciaal onderwijs met nog eens 12 schoolsoorten, ingedeeld in vier clusters.

Lang is deze differentiatie als positief gezien. Er zijn immers veel verschillende leerwegen beschikbaar en het speciaal onderwijs biedt voor diverse handicaps en stoornissen een eigen schoolsoort met een specifieke aanpak gericht op de handicap of stoornis. Rond 1927 nam Nederland met de ontwikkeling van speciaal onderwijs (toen onder de naam 'buitengewoon onderwijs') en de goede zorg voor leerlingen met beperkingen en stoornissen een koppositie in (Doornbos & Stevens, 1988). Nu worden er vraagtekens gezet bij dit gedifferentieerde systeem. Moeten we de leerlingen wel opdelen in zoveel verschillende schoolsoorten voor speciaal onderwijs? Is het wel goed dat we al op twaalfjarige leeftijd leerlingen dwingen tot een keuze die voor het verdere leven zeer bepalend kan zijn? Vooral na de moorden op van Gogh en Fortuyn is er sprake van een groeiend

befesf dat het onderwijs moet bijdragen aan burgerschap voor alle inwoners (WRR, 2007). Daarbij gaat het niet alleen om culturele minderheden en burgers met een niet-Nederlandse achtergrond, maar ook om leerlingen met beperkingen en stoornissen. In het denken over de aanpak van handicaps is sprake van een omslag van het defectperspectief naar het burgerschapsperspectief (Greven & Timmerhuis, 2008).

Het defectperspectief gaat ervan uit dat mensen met een beperking patiënt zijn en verzorging nodig hebben in een gespecialiseerde instelling. Het burgerschapsperspectief stelt centraal dat mensen met een beperking in de eerste plaats volwaardig burger in de samenleving zijn. In schema verhouden de benaderingen zich als volgt:

	Defectperspectief	Burgerschaps- perspectief
Mensvisie	Mens met stabiele beperkingen	Mens met rechten en plichten
Maatschappelijke positie	Patiënt	Volwaardig burger
Begeleidingsstrategie	Verzorgen	Ondersteunen
Locatie	Apart instituut/ segregatie	Reguliere voorziening/ integratie

Internationaal wint het burgerschapsperspectief steeds meer terrein. Dat blijkt o.a. uit de verklaring van Salamanca en het Verdrag over de bescherming van de rechten van mensen met een beperking (Verenigde Naties, 2006, art. 24, lid 2d): 'De staten dragen er zorg voor dat... mensen met een beperking toegang krijgen tot inclusief, hoogwaardig en gratis primair en voortgezet onderwijs op basis van gelijkheid met anderen in de maatschappij waar zij deel van uitmaken.'

2.3 Verklaring van Salamanca

Nederland heeft in 1994 de verklaring van Salamanca ondertekend (Groeneweg, 2004). In deze verklaring doet een groot aantal lidstaten van de Verenigde Naties

een stevige oproep om leerlingen met een beperking toe te laten tot een reguliere school. De Verklaring roept regeringen onder meer op om wettelijk of beleidsmatig het principe van inclusief onderwijs aan te nemen, waarbij alle leerlingen in reguliere scholen worden geplaatst, tenzij er dringende redenen zijn om dat niet te doen.

Met de invoering van Passend Onderwijs worden scholen niet langer 'beloond' voor het uitplaatsen van leerlingen, maar zullen ze een prikkel ervaren om leerlingen zoveel mogelijk binnen het regulier onderwijs te houden (Meijer, 2004). Het zorgt voor versterking van het integratiestreven, maar inclusief onderwijs zal het naar alle waarschijnlijkheid niet brengen

In de praktijk zien we in Nederland nog weinig terug van de effecten van de verklaring van Salamanca. Het tweesporenbeleid met aparte wetten voor het regulier en speciaal onderwijs blijft ook in het wetsvoorstel Passend Onderwijs overeind. Nederland is tot op heden een bij uitstek gesegregeerd land gebleven. Processen die gericht waren op integratie (o.a. WSNS) hebben wel geleid tot meer kennis over speciale onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs, maar niet tot een afname van het totaal aantal plaatsen in gesegregeerde speciale voorzieningen. In het primair onderwijs zien we dat het SBO kleiner is geworden, maar dit wordt gecompenseerd door de groei van het speciaal onderwijs. In het voortgezet onderwijs zijn het praktijkonderwijs en het lwoo tamelijk stabiel in omvang, maar het voortgezet speciaal onderwijs is flink gegroeid.

Met de invoering van Passend Onderwijs worden scholen niet langer 'beloond' voor het uitplaatsen van leerlingen, maar zullen ze een prikkel ervaren om leerlingen zoveel mogelijk binnen het regulier onderwijs te houden (Meijer, 2004). Het zorgt voor versterking van het integratiestreven, maar inclusief onderwijs zal het naar alle waarschijnlijkheid niet brengen

streven, maar inclusief onderwijs zal het naar alle waarschijnlijkheid niet brengen.⁴

2.4 Wet gelijke behandeling op grond van handicap en chronische ziekte

Naast de Salamanca-verklaring speelt ook de Wet gelijke behandeling op grond van handicap en chronische ziekte een rol. Deze wet is vanaf 1 augustus 2009 van toepassing verklaard voor het primair en voortgezet onderwijs. De wet biedt gehandicapten, chronisch zieken en hun ouders de mogelijkheid zich te verweren als zij ongerechtvaardigd onderscheid of discriminatie ervaren. Zij kunnen dan de rechter om een oordeel vragen.

Een belangrijke rol bij de beoordeling door de rechter speelt het begrip 'redelijkerwijs': er wordt getoetst of de school zich 'redelijk' heeft ingespannen om aanpassingen te treffen. Jurisprudentie zal moeten leren hoe dit begrip exact geïnterpreteerd zal worden. Dan pas wordt duidelijk hoe groot de impact van de invoering van deze wet is. Tot op heden heeft de wet in ieder geval niet geresulteerd in een feitelijke versterking van het inclusief onderwijs.

3 Passend en inclusief onderwijs in Engeland

3.1 Het onderwijssysteem in Engeland

De leerplicht in Engeland loopt van 5 tot 16 jaar (Eurydice, 2007/08). Het Engelse staatsonderwijs is in principe tot 19 jaar gratis. De meeste leerlingen gaan naar door de staat gefinancierde en voor iedereen toegankelijke scholen. Sommige ouders geven er de voorkeur aan om hun kinderen naar privéscholen te sturen. Deze privéscholen brengen een jaarlijkse 'fee', een eigen bijdrage, in rekening. Er zijn ongeveer 2300 privéscholen in Engeland en gemiddeld 7% van alle leerplichtigen volgt onderwijs aan een privé-

school. De overgrote meerderheid (93 %) bezoekt een public school aangestuurd door 'governing bodies' en gefinancierd door de Local Authority (LA, vergelijkbaar met een gemeente). Een 'governing body' is een bestuur bestaande uit de directie, ouders van de leerlingen, leerkrachten, onderwijsondersteunend personeel en een lid van de LA. Iedere school heeft zo'n 'governing body'.

Het onderwijssysteem is onderverdeeld in 3 stadia:

- primary education - primair ofwel basisonderwijs tot 11 jaar
- secondary education - voortgezet of secundair onderwijs tot 16 jaar
- tertiary education - voortgezet beroeps-onderwijs en hoger onderwijs vanaf 16 jaar.

Staatsscholen volgen het *National Curriculum*. Dit curriculum wordt vastgesteld door de overheid en vormt de basis van het onderwijssysteem. Het is opgezet om alle leerlingen de kans te geven de vaardigheden te leren die ze in hun leven nodig hebben. Het National Curriculum geeft weer wat leerlingen moeten leren, via welke methoden geleerd moet worden en op welk niveau.

Het onderwijsbeleid in Engeland wordt bepaald door The Department for Education. Dit brede departement is verantwoordelijk voor het beleid gericht op kinderen en jongeren (niet alleen onderwijs, maar ook 'children's services'⁵). Het departement heeft tot taak gekregen om het mogelijk te maken dat alle kinderen en jonge mensen het beste uit zichzelf halen. Om dit te bereiken moeten jeugdzorg, jeugdhulpverlening en onderwijs onder een krachtige leiding integreren. Het toezicht op de scholen wordt sinds 1988 uitgeoefend door het Office for Standards in Education (Ofsted). Vóór 1988 was er nauwelijks toezicht (gemiddeld 1 x per onderwijs carrière van 40 jaar) en werd het Engelse onderwijs gekenmerkt door veel uitval, voortijdige schoolverlaters en analfabetisme. Inspectie-

rapporten waren vertrouwelijk, ouders hadden geen inzage. Inspecteurs hadden een ondersteunende rol i.p.v. een toezichhoudende. Er waren geen nationale of landelijk geijkte toetsen. Na het overheidsingrijpen in 1988 is er sprake van een volledig nieuwe situatie waarbij Ofsted een centrale en zeer sturende rol vervult.

3.2 Het nationale curriculum

Het nationale curriculum kan onderverdeeld worden in het primary curriculum (key stages 1 & 2) en het secondary curriculum (key stages 3 & 4)⁶. Voor iedere key stage zijn er bijpassende leerdoelen en tests (Hooghoff & Timmerhuis, 2009).

De indeling is als volgt:

- Key stage 1: 5 - 7 jaar (schooljaren 1 en 2).
- Key stage 2: 7 - 11 jaar (schooljaren 3 t/m 6).
- Key stage 3: 11 - 14 jaar (schooljaren 7 t/m 9).
- Key stage 4: 14 - 16 jaar (schooljaren 10 en 11).

Key stage 1 en 2 hebben betrekking op het primair onderwijs en key stage 3 en 4 op het voortgezet onderwijs.

In alle key stages zijn er 3 kernvakken, te weten Engels, rekenen/wiskunde en natuurwetenschap. Daarnaast zijn er 9 andere basisvakken (handvaardigheid, tekenen, techniek, aardrijkskunde, geschiedenis, ICT, burgerschap, muziek en gezondheidsopvoeding). Bijzonder is de positie van burgerschap. In Engeland is dit een apart vak dat in alle key stages op het rooster staat. Engeland kent dit vak al sinds 2002 en was daarmee het eerste land dat er in een apart vak aandacht aan besteedde.

Er zijn voor elk onderwerp programma's en leerlijnen opgesteld met kerndoelen en indicatoren voor de prestaties van de leerlingen. Een kerndoel beschrijft de kennis, vaardigheden en het inzicht die leerlingen met verschillende mogelijkheden aan het einde van ieder key stage ver-

worven moeten hebben. Kerndoelen bestaan uit 8 niveaubeschrijvingen met een toenemende moeilijkheidsgraad plus een beschrijving van een uitzonderlijke prestatie boven niveau 8. Iedere niveaubeschrijving geeft weer wat leerlingen op dat niveau moeten laten zien en welke variatie daarbij past. De niveaubeschrijvingen maken het mogelijk om de leerlingenprestaties aan het einde van een key stage te beoordelen. Voor leerlingen die significant onder de verwachting passend bij de leeftijd presteren zijn prestatiecriteria ontwikkeld voor Engels en rekenen/wiskunde (zogenaamde P-scales). Dit moet de leerkrachten stimuleren om ook voor deze leerlingen passende doelen te stellen. Er zijn tevens prestatiecriteria opgesteld voor persoonlijke en sociale ontwikkeling.

Alle scholen zijn verplicht om het nationale curriculum te volgen. In het curriculum zijn de streefdoelen per leerjaar aangegeven voor alle onderwijsgebieden. Scholen maken daarboven zelf nog leerjarmasterdoelen om de einddoelen per leerjaar te kunnen halen en het proces te kunnen volgen. Ook hebben zij zeggenschap over hoe de programma's opgenomen worden in het schoolcurriculum. Ze moeten daarbij aan vier algemene onderwijsdoelen voldoen: het gebruik van taal, het benutten van ICT-mogelijkheden, zorg dragen voor gezondheid en veiligheid en inclusie.

De scholen worden beoordeeld op het behalen van de doelen, waarbij 80% een ondergrens is. Dat wil zeggen dat 80% van alle leerlingen aan de eisen behorend bij de key stages moet voldoen. Het gaat hierbij met name om de doelen die vastgesteld zijn voor lezen, spellen, rekenen en wereldoriëntatie. De beoordelingen van de scholen zijn openbaar en terug te vinden in een lijst die op internet staat. De gevolgen zijn verstrekkend: slechte scholen moeten sluiten, in wijken met scholen die slecht genoteerd staan zijn huizen minder waard, enzovoort. De Engelse overheid houdt zich aan de

hand van het nationale curriculum nadrukkelijk bezig met het 'wat' van het onderwijs. Het 'hoe' is officieel het domein van de scholen. Er zijn echter 'warm aanbevolen' en zeer invloedrijke onderwijsstrategieën voor rekenen en taal (tot en met key stage 3) die bedoeld zijn om tot betere leerprestaties te komen. Ook zijn er aanbevelingen voor het aantal uren dat aan verschillende vakken besteed moet worden.

3.3 Every Child Matters

In de afgelopen jaren heeft het programma Every Child Matters een belangrijke rol gespeeld in het Engelse onderwijs. Het programma is opgezet onder de Labour-regering van Tony Blair en stimuleert de samenwerking tussen onderwijs, gezondheidszorg en jeugdzorg (education and children's services). Directe aanleiding voor 'Every Child Matters' is de dood van Victoria Climbié, een meisje dat vreselijk verwaarloosd, gemarteld en uiteindelijk gedood is door haar verzorgers, een zus van haar oma en haar man (Boateng, Clarke & Hodge, 2003). De analyse en de schrik na de gruweldaad leidde tot een grondige herijking van de hulpverlening aan kinderen.

Het doel voor Every Child Matters is dat voor elk kind, ongeacht achtergrond of omstandigheden, die hulpverlening beschikbaar komt die nodig is om 5 doelen te bereiken: gezond zijn (Be healthy), veilig zijn (Stay safe), genieten en presteren (Enjoy and achieve), positieve bijdragen leveren (Make a positive contribution) en economisch welzijn bereiken (Achieve economic well-being).

Every Child Matters daagt alle organisaties die werken voor kinderen uit om als een team samen te werken en informatie te delen, zodat kinderen beschermd worden en in staat worden gesteld om hun levenswensen te vervullen. Iedere LA krijgt als taak om de agenda met betrokkenen uit te werken.

De vijf doelen van Every Child Matters vormen het kader voor het nationale cur-

riculum (Hooghoff & Timmerhuis, 2009). De doelen zijn vertaald in een raamwerk met opbrengsten, indicatoren en inspectiethema's (the Big Picture).

De nieuwe liberaal-conservatieve regering van Cameron is bezig met een herijking van het beleid van 'Every Child Matters'. De aparte website is uit de lucht gehaald en ondergebracht bij het Department of Education. Het is nog onduidelijk wat dit gaat betekenen voor de samenwerking tussen onderwijs en andere sectoren.

3.4 Inclusie en Passend Onderwijs in Engeland

Men kent in Engeland al jaren een systeem van Passend Onderwijs. Het Engelse beleid is gestoeld op de Education Act uit 1996 en de Disability Act 2001 (Meijer, 2003). Het uitgangspunt is dat een leerling naar een reguliere school gaat, tenzij hem of haar op de reguliere school geen Passend Onderwijs geboden kan worden. Vanaf september 2002 wordt van scholen geëist dat een leerling met een beperking niet op grond van die beperking uitgesloten wordt. De school moet redelijke stappen zetten om te voorkomen dat een leerling met een handicap benadeeld wordt t.o.v. leerlingen zonder een handicap.

De nieuwe Engelse regering heeft de discussie geopend over het inclusief en Passend Onderwijs. De conservatief-liberale regering promoot academische scholen en wil dat ouders betere mogelijkheden krijgen om te kiezen tussen regulier en speciaal onderwijs

Leerlingen met speciale onderwijsbehoeften (Special Educational Needs: SEN) (leerproblemen, meervoudige handicaps, zware gedragsproblemen) vinden hun plaats in de reguliere primary en soms ook secondary schools. In de meeste gemeenten krijgen ze een eigen budget mee (vgl. het rugzakje). Dat gebeurt dan op grond na een indicatiestellingsprocedure

(een SEN-statement). Leerlingen met een SEN-statement worden geacht mee te doen aan de tests behorend bij het National Curriculum en tellen ook mee in de eindbeoordeling van de school. Veel SEN-leerlingen kunnen wel leiden tot 'Value Added', een wegingsfactor.

Het resultaat van het gevoerde beleid in Engeland is dat het segregatiepercentage van leerlingen met een beperking of stoornis gemiddeld rond de 1,5% uitkomt (tegen 5-6% in Nederland)⁷. Er zijn echter grote verschillen tussen LA's. Zo gaat in de Londense gemeente Newham minder dan 0,5% van de leerlingen naar een speciale voorziening, terwijl dat in Birmingham, Liverpool en Newcastle op bijna 2% uitkomt.⁸

De nieuwe Engelse regering heeft de discussie geopend over het inclusief en Passend Onderwijs. De conservatief-liberale regering promoot academische scholen en wil dat ouders betere mogelijkheden krijgen om te kiezen tussen regulier en speciaal onderwijs. In 2014 wil men een systeem invoeren met een persoonlijk budget voor alle gezinnen met kinderen met een SEN-statement of een nieuw integraal plan voor onderwijs, gezondheidszorg en (jeugd)zorg (vgl. de rugzak). Op dit moment loopt een consultatie over die nieuwe plannen. In juni 2011 moeten knopen doorgehakt worden.⁹

3.5 Inclusief onderwijs in Newham

Newham is een conglomeraat van wijken aan de oostkant van Londen. De gemeente wordt in het zuiden begrensd door de Thames en in het noorden door het terrein waar in 2012 de Olympische Spelen plaatsvinden. Newham is van oudsher een arme gemeente en is een van de vijf meest gedepriveerde gemeenten van Engeland (44% onder de armoedegrens). De gemeente telt ongeveer 250.000 inwoners, onder wie 48.000 kinderen die onder de leerplicht vallen.¹⁰ De bevolking wordt gekenmerkt door haar grote multi-culturele diversiteit (40% blank, 60% gekleurd, 12,6% vluchteling en/of asielzoe-

ker). Het geboortecijfer is het hoogste van Europa; Newham heeft het hoogste percentage mensen jonger dan 25 jaar van heel Engeland. Er is sprake van een enorme doorstroom van de bevolking. Veel immigranten kiezen vanwege de relatief lage huurprijzen voor Newham als woonplaats. Als de inkomenspositie verbetert, verhuist men vaak naar andere delen van Londen. De mensen in Newham zijn buitengewoon trots op het feit dat de Olympische Spelen in 2012 in hun gemeente plaatsvinden.

Newham telt 65 primary, 15 secondary en 2 special schools. De bijzondere opbouw van de populatie en de grote doorstroom plaatst het onderwijs voor flinke problemen. De scholen krijgen te maken met leerlingen die nog geen woord Engels spreken of verstaan en met leerlingen met een complexe problematiek. Men weet niet hoe lang die leerlingen op de school zullen verblijven.

Newham heeft een traditie als het gaat om inclusief onderwijs. Het is de LA met het laagste percentage gesegregeerde leerlingen met een indicatie van heel Engeland (0,06% in 2005!). Het proces naar inclusief onderwijs is in 1984 opgestart door een kleine groep ouders. Deze ouders vonden dat hun gehandicapte kind een zo normaal mogelijke opvoeding moest krijgen. Op dat moment gingen 711 leerlingen naar acht speciale scholen binnen Newham en 202 leerlingen naar scholen buiten de gemeente (Jordan & Goodey, 1996). Een van de ouders (Linda Jordan) werd gekozen in de gemeenteraad en startte een lobby om het onderwijsbeleid te veranderen. De lobby leidde in 1986 tot het besluit van de gemeente om de speciale onderwijszorg anders te organiseren. Zes van de acht speciale scholen werden in de jaren daarna gesloten. De leerlingen van deze scholen en de medewerkers werden geplaatst op 15 extra toegeruste reguliere scholen, verspreid over de hele gemeente ('resourced schools': 1 voorschool, 9 basisscholen en 5 scholen voor voortgezet onderwijs). De 'resourced

schools' waren scholen waarvan de directeur en het team al een positieve houding hadden ten opzichte van leerlingen met een beperking of stoornis. Vaak hadden ze ook al enige ervaring.

Iedere 'resourced school' heeft zich naast het bieden van onderwijs aan reguliere leerlingen toegelegd op een bepaald specialisme, zoals onderwijs aan leerlingen met een auditieve beperking, een lichamelijke beperking of een austistische stoornis. De gemeente heeft de scholen extra toegerust, bijvoorbeeld door een snoezelruimte of therapieruimtes te bekostigen. Er is ook extra personeel; deskundigen maar vooral ook onderwijsassistenten. In de loop van de jaren daarna nemen ook andere reguliere scholen steeds meer leerlingen met een beperking of stoornis op. De ondersteuning wordt gecentreerd in één expertisecentrum (Learning Support Services: Tunmarsh Centre). In de periode tot eind jaren negentig wordt bij dit centrum al het ondersteunende personeel ondergebracht, ook de onderwijsassistenten. De personeelsleden worden uitgezonden naar alle scholen waar leerlingen met een SEN-statement zitten. Het aantal leerlingen met een statement groeit enorm en dit zorgt ervoor dat veel energie en tijd in indicatiestelling gestopt moet worden. Het centrum zelf wordt ook erg groot en daardoor bijna onbestuurbaar en te veel op afstand van de scholen. Daarom besluit de gemeente opnieuw tot een drastische aanpassing van het beleid. Er wordt besloten om het grootste gedeelte van het budget voor onderwijszorg en achterstandsbestrijding aan de scholen toe te kennen. Dit gebeurt op basis van een aantal indicatoren, waarmee gewaarborgd wordt dat de scholen die de meeste zorg bieden ook de meeste middelen krijgen. De indicatoren zijn in de loop van de jaren een aantal keren aangepast. Nu wordt toegedeeld op grond van 2 indicatoren: mobiliteit en deprivatiecijfer. De scholen kunnen met deze middelen zelf bepalen hoe zij hulp bieden aan leerlingen met

speciale onderwijsbehoeften. Veel scholen hebben er onderwijsassistenten voor in dienst genomen.

Er wordt een klein budget op het gemeentelijk niveau achtergehouden. Dit budget is bestemd voor hulp aan de meest complexe leerlingen. Voor deze leerlingen moet een indicatieprocedure gevolgd worden. Over de toekenning van het extra budget (ERF = exceptional resource funding) gaan interne begeleiders (SENCO's) die samen in een commissie zitten en een advies geven aan de gemeente. Door de middelen direct aan scholen te geven en alleen bij zeer complexe onderwijsbehoeften te indiceren is de bureaucratie in Newham enorm teruggedrongen en blijven er meer middelen over aan het tafeltje van de leerling met een speciale onderwijsbehoefte. In 2010 zijn er 592 leerlingen met ERF. Op de 2 speciale scholen zijn 110 leerlingen ingeschreven die vaak parttime naar de speciale scholen gaan. Van alle kinderen krijgt 99,8% onderwijs binnen de gemeente Newham. Dit betekent dat 0,2% buiten Newham onderwijs volgt. Meestal gaat het daarbij om speciaal onderwijs. De resourced schools bieden in het primair onderwijs plek aan 137 speciale leerlingen en in het voortgezet onderwijs aan 80.¹¹

In 2011 bestaan de 'resourced schools' nog steeds, maar de praktijk is dat in de overige reguliere scholen leerlingen zitten die minstens zo complex zijn. Dit levert een zekere onrechtvaardigheid op. Omgerekend krijgen de leerlingen op een 'resourced school' een veel hoger budget (ongeveer € 31.000 t.o.v. maximaal € 20.000 voor een complexe leerling in een andere school). Er wordt overwogen om de 'resourced schools' op te heffen en aan alle reguliere scholen voor complexe leerlingen hetzelfde budget toe te kennen.

3.6 De inclusieve praktijk in de scholen in Newham

Er zijn met grote regelmaat groepen Nederlanders die ter inspiratie de scholen in Newham bezoeken. Deze groepen gaan

zowel naar primary als naar secondary schools. De 'resourced schools' worden bezocht en ook gewone scholen (mainstream schools).

Het eerste dat de bezoekers opvalt is dat iedere school leerlingen met beperkingen en stoornissen in haar midden heeft, de een echter wat meer dan de ander. Het gaat om leerlingen die we in veel van de Nederlandse scholen niet tegenkomen: leerlingen met klassiek autisme, ernstige verstandelijke beperkingen, dove leerlingen, etc. De leerlingen met beperkingen en stoornissen zitten in de gewone klas en horen er echt bij. Ze worden zichtbaar geaccepteerd door de andere leerlingen. De onderwijsdoelen zijn voor leerlingen met en zonder speciale onderwijsbehoeften gelijk. De leerlingen met beperkingen en stoornissen doen tijdens de meeste lessen mee met de groep. Als het bij bijvoorbeeld leerlingen met een verstandelijke beperking nodig is, wordt het gestelde doel aangepast aan het niveau van de leerling. Soms zijn er groepen leerlingen die een gedeelte van de dag speciale lessen in een aparte groep met een gespecialiseerde leerkracht volgen (bijvoorbeeld dove leerlingen). Over het geheel genomen gaat het echter om inclusie binnen de gewone groep.

Leerkrachten voelen zich zeer betrokken bij deze leerlingen en vinden inclusie intussen een normale zaak. Zij gaan ervan uit dat het normale curriculum ook op leerlingen met beperkingen en stoornissen van toepassing is. Het valt op dat de Engelse leerkrachten denken en voorbereiden vanuit de doelen en niet zoals in Nederland zich baseren op een methode met een vaste leidraad in de richting van doelen. Er wordt regelmatig met projecten gewerkt en met materiaal dat in voorgaande jaren ontwikkeld is. Er wordt veel gekopieerd en vooral gebruikgemaakt van het in iedere klas aanwezige digitale bord. In gesprekken met de Engelse leerkrachten blijkt dat er flinke werkdagen gemaakt moeten worden om de voorbereiding rond te krijgen. Wat dat betreft le-

vert het niet kunnen beschikken over een methode een fikse extra inspanning op. De leerkrachten worden een dagdeel per week uitgeroosterd voor de planning van de week. Vaak gebeurt dit samen met de vaste onderwijsassistent die in de groep aanwezig is. Over het algemeen valt op dat het denken en werken met doelen een ingeslepen werkwijze is voor de Engelse leerkracht. Iedere les wordt gestart met het benoemen van het doel van de les, zo nodig wordt gerefereerd aan het vorige doel. Doelen zijn vaak terug te vinden op eigengemaakte posters aan de wanden. In zo'n beetje iedere school zijn ergens op de gang ook de grote einddoelen van Every Child Matters terug te vinden.

Opvallend is het grote aantal handen in de klas. Soms zijn er in klassen 3 tot 4 paar handen aanwezig. Het gaat meestal om onderwijsassistenten, maar ook om ouders en deskundigen als een logopediste. De onderwijsassistenten zijn soms gekoppeld aan individuele leerlingen met een complexe problematiek (de leerlingen met het extra ERF-budget). De meeste onderwijsassistenten worden bekostigd vanuit het gedecentraliseerde budget aan zorgmiddelen en zijn beschikbaar voor meerdere leerlingen, niet per definitie de SEN-leerlingen.

In de primary schools werken de onderwijsassistenten onder aansturing van de leerkracht, in de secondary schools meestal onder aansturing van een zorgcoördinator. In de klassen in de secondary schools valt op dat de SEN-leerling bijna volledig gekoppeld is aan de onderwijsassistent. De onderwijsassistent gaat met de SEN-leerling mee naar de lessen van de verschillende vakdocenten.

De leerkrachten in de secondary schools geven hun lessen zonder al te veel rekening te houden met de leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. De onderwijsassistent zorgt dat de leerling zoveel mogelijk mee kan doen of op een aangepaste manier aan de doelen kan werken. De leerkrachten zijn erg gewend aan differentiatie met subgroepen en individueel

werk, o.a. doordat in Engeland in de secondary schools geen 'streams' zijn. De secondary school is een soort middenschool waarin leerlingen met verschillende niveaus bij elkaar blijven. In de secondary schools is het onderwijs minder inclusief dan in de primary schools. De onderwijsassistent werkt niet alleen grote delen van de dag apart met de SEN-leerling, maar ook zijn er gedeelten van de dag waarop deze leerlingen aparte lessen krijgen in voor de SEN-eenheid bestemde ruimtes.

De leerlingen worden regelmatig getoetst om te controleren of de doelen behaald zijn. Doelen zijn uitgewerkt in zodanig kleine stapjes dat ook de meest complexe leerling succeservaringen op kan doen.

Omdat inclusie voor iedere school in Newham een taak is, is hier ook in de organisatiestructuur van de school rekening mee gehouden. Zowel in de primary als de secondary schools zijn zogenaamde 'inclusion managers' aangesteld, die leerkrachten en onderwijsassistenten aansturen m.b.t. het programma voor de SEN-leerlingen. Zij hebben een lijnfunctie en maken, afgedwongen door de wet, deel uit van het managementteam van de school. Soms worden zij geassisteerd door wat wij in Nederland interne begeleiders noemen (SEN-coördinatoren).

Een door bijna alle Nederlandse bezoekers genoemd opvallend punt is de rijk aangeklede wanden in de lokalen. Er hangen veel (meestal zelfgemaakte) posters met doelen, gedragsregels etc. In sommige scholen worden de spullen aan de wand periodiek vervangen, bijvoorbeeld bij een nieuw thema of project. De leerkrachten en onderwijsassistenten kunnen daar weken druk mee zijn. Er hangt veel eigen werk van leerlingen. Nederlanders vragen zich vaak af of het allemaal niet te prikkelrijk is voor leerlingen met autistische stoornissen en ADHD. Als zij navraag doen bij de Engelse collega's kijken de Engelsen meestal verbaasd op. Zij zeggen hier nooit iets van gemerkt te hebben en vinden het heel normaal dat

het lokaal er zo uitziet. Bovendien is de echte wereld ook geen sobere en prikkelarme omgeving.

4 Lessen voor Passend Onderwijs

Wat leert de situatie in Newham ons voor het beleid Passend Onderwijs?

We zien in Newham dat Passend en Inclusief Onderwijs voor grote groepen leerlingen met beperkingen en stoornissen binnen een reguliere school mogelijk is. Het lukt de scholen om kwalitatief goede arrangementen aan deze leerlingen te bieden, waarbij zij het grootste gedeelte van de tijd volledig meedoen in reguliere groepen. We zien ook dat leerlingen met beperkingen en stoornissen zich thuis voelen in reguliere scholen en deelnemen aan de groepsprocessen. Andere leerlingen hebben op een adequate manier met hen leren omgaan.

Echter, ook in Newham is na 25 jaar geen full inclusion gerealiseerd. Er blijven (zeer kleine) groepen leerlingen die kortdurend of permanent aangewezen zijn op speciale voorzieningen. Het gaat vooral om leerlingen met een meervoudige problematiek en leerlingen met forse externaliserende gedragsproblemen.

In Newham is gebleken dat inclusie hogere opbrengsten van het onderwijs niet in de weg hoeft te staan. In de afgelopen 25 jaar zijn de leerlingresultaten volgens bij de LA beschikbare gegevens voortdurend verbeterd, ondanks de aanwezigheid van leerlingen met beperkingen en stoornissen.¹² In Nederland wordt vaak gedacht dat leerlingen met beperkingen en stoornissen belemmerend zijn voor betere resultaten, omdat deze leerlingen zoveel aandacht van de leerkracht vragen dat hij/zij te weinig toekomt aan andere leerlingen. Mogelijk leveren de extra handen in de klassen in Newham hier een flinke bijdrage aan.

Omgekeerd kan natuurlijk niet geconcludeerd worden dat de aanwezigheid van

leerlingen met beperkingen en stoornissen leidt tot het realiseren van betere resultaten.

De bezuinigingen die de Nederlandse overheid tegelijk met Passend Onderwijs wil realiseren staan haaks op de ervaring in Newham dat inclusief onderwijs duurder is. Meer leerlingen met beperkingen en stoornissen in een reguliere school is iets dat men zou moeten willen vanuit het streven naar volwaardig burgerschap. Als dat de ambitie is vraagt dat juist om een lang vol te houden investering

We zien in Newham dat inclusie vraagt om flinke investeringen. Volgens de gemeente Newham is inclusie niet goedkoper dan leerlingen in een speciale voorziening plaatsen. Timmerhuis, Miedema, Van der Vegt en Jepma (2010) geven in de Nederlandse situatie aan dat er naast een passend onderwijsconcept vijf velden van voorzieningen zijn die een rol spelen bij passend en inclusief onderwijs: extra handen, aangepaste onderwijsmaterialen, teamexpertise en individuele expertise m.b.t. bepaalde onderwijsbehoeften, ruimtelijke omgeving en samenwerking met externen. In alle vijf velden moet geïnvesteerd worden. Met betrekking tot de teamexpertise blijkt dat er een proces van jaren nodig is om de expertise zodanig op te bouwen dat er sprake is van kwalitatief goed Passend Onderwijs. Er is dus geld en tijd nodig.

In Engeland zijn de scholen en ondersteuners erg bang dat de financiële ombuigingen in Engeland het inclusief onderwijs onder druk zullen zetten. De liberaal-conservatieve regering hecht meer belang aan topprestaties en academische scholen dan aan het bieden van Passend Onderwijs aan leerlingen bij wie het niet vanzelf gaat.

De bezuinigingen die de Nederlandse overheid tegelijk met Passend Onderwijs wil realiseren staan haaks op de ervaring in Newham dat inclusief onderwijs duur-

der is. Meer leerlingen met beperkingen en stoornissen in een reguliere school is iets dat men zou moeten willen vanuit het streven naar volwaardig burgerschap. Als dat de ambitie is vraagt dat juist om een lang vol te houden investering. De boodschap die de Nederlandse overheid afgeeft luidt daarentegen 'Meer doen met minder geld'. Dit kan alleen maar leiden tot demotivatie, thuiszitters en Niet-Passend Onderwijs.

De vele extra handen zijn voor het onderwijs in Newham een zegen en een vloek. Enerzijds maken de extra handen inclusief onderwijs behapbaar, maar anderzijds zitten de onderwijsassistenten zo dicht bovenop de leerlingen in kwestie dat dit het eigen initiatief en de zelfstandigheidsontwikkeling belemmert. Als collega's uit Newham een tegenbezoek aan Nederland brengen valt hen altijd op hoe zelfstandig de Nederlandse leerlingen zijn. Veel Nederlandse leerkrachten roepen dat zij de zorg wel willen verbreden, maar dat zij dan moeten kunnen beschikken over extra handen in de groep. Deze extra handen (voor zover al mogelijk) toekennen zonder goed nagedacht te hebben over de wijze waarop de extra handen ingezet moeten worden levert te weinig op. Het moet in ieder geval kunnen met minder handen in de klas dan we in Newham zien.

De leerkrachten in de Engelse scholen kunnen niet terugvallen op methodeboeken. Ten aanzien van het omgaan met diversiteit is dit een voordeel. Er kan minder op de automatische piloot gekoerst worden. Vanuit de doelen moeten de lessen voorbereid worden. De leerkrachten in Newham kennen de doelen beter dan de doorsnee Nederlandse leraar. Zij zijn bij de voorbereiding van de lessen meer geneigd om na te denken over hoe deze doelen door alle leerlingen bereikt kunnen worden. Dat is een belangrijk voordeel voor het omgaan met leerlingen met speciale onderwijsbehoeften.

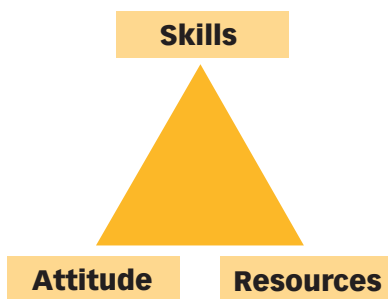
Met betrekking tot de verdeling van middelen valt in Newham op dat de middelen

voor achterstandsbestrijding en onderwijszorg gebundeld zijn. Op grond van de indicatoren 'mobiliteit' en 'deprivatiecijfer' (o.a. opleidingsniveau ouders) worden de middelen toegekend aan scholen. Dit lijkt een hele logische stap, want het gaat voor een belangrijk deel over dezelfde leerlingen. Scholen zijn in principe tevreden over deze manier van verdeling van de middelen.

In Nederland zijn de middelen voor achterstandsbestrijding en onderwijszorg gescheiden. De Evaluatie- en adviescommissie Passend Onderwijs (ECPO) heeft onlangs nog vastgesteld dat er twee (nauw gerelateerde) risicokenmerken zijn die de kans op leer- en gedragsproblemen beïnvloeden: het opleidingsniveau en het inkomensniveau van de ouders (Evaluatie- en adviescommissie Passend Onderwijs, 2010). De verdeling van de achterstandsmiddelen gebeurt sinds 2006 op grond van het opleidingsniveau van ouders. ECPO bepleit dat bij verevening van de rugzakmiddelen en de plaatsen in het speciaal onderwijs de factor opleidingsniveau niet moet worden meegenomen, maar dat dit alleen op grond van aantallen dient te gebeuren. In Newham is ervoor gekozen om individuele toewijzing van zorgmiddelen zo beperkt mogelijk te houden. Dit is gelukt door zoveel mogelijk aan de school zelf toe te kennen. De school krijgt hierdoor meer beleidsvrijheid om de middelen op maat in te zetten. Het zorgt er ook voor dat er betrekkelijk weinig tijd verloren gaat aan de bureaucratie die individuele zorgtoewijzing met zich meebrengt. De Nederlandse overheid wil met Passend Onderwijs ook de bureaucratie aanpakken. De zorgtoewijzing wordt een taak van het nieuwe samenwerkingsverband Passend Onderwijs. Conform het streven naar maatwerk in de regio hebben samenwerkingsverbanden de ruimte om zelf te bepalen hoe de voormalige rugzakmiddelen verdeeld worden. In principe kunnen zij kiezen tussen individuele toewijzing en toewijzing op grond van

een zorgprofiel (en varianten daartussen). De ervaringen in Newham pleiten voor zoveel mogelijk toekennen op grond van het zorgprofiel. Voor de meest complexe leerlingen kan een budget achter de hand worden gehouden. In Newham leren we dat de professionals uit het werkveld uitstekend in staat zijn om de middelen uit dit budget toe te wijzen.

Wat betreft de implementatie van inclusief onderwijs is de les van Newham dat er aandacht besteed moet worden aan drie zijden van een 'gouden driehoek'. Het gaat om 'attitude', 'skills' en 'resources'. Alleen aandacht voor vergroting van expertise is onvoldoende, alleen extra middelen of aandacht voor houdingsaspecten ook. Er dient in een intensief en langdurig proces in evenwicht aan alle drie de zijden aandacht besteed te worden.

Bij teamgesprekken over passend onderwijs in Nederland wordt regelmatig aangegeven dat men graag aan alle kinderen uit de buurt Passend Onderwijs wil bieden, maar dat er dan meer handen in de klas nodig zijn.

Ook expertise wordt heel regelmatig genoemd als een bepalende factor. Daarbij wordt dan vaak gedacht dat cursussen en verbeteringen in de initiële opleiding leerkrachten beter kunnen toerusten voor Passend Onderwijs. Newham leert ons echter dat het aankomt op vormen van professionalisering die heel dicht bij de leerkracht in het primaire proces komen. Zelden wordt door Nederlandse leerkrachten attitude (houding) naar voren gebracht als een belangrijke factor voor het realiseren van Passend Onderwijs. Het is moeilijk te verklaren waarom dat zo is. Wellicht weet men niet goed hoe een positieve houding t.o.v. leerlingen met speciale onderwijsbehoeften tot stand komt. In ieder geval gaat het om cultuuraspecten en ervaring heeft geleerd dat cultuurveranderingen veel tijd, lang volgehouden inzet en bewuste interventies vragen. De in Newham ontwikkelde Index voor Inclusie (2009) biedt daarvoor goede aanzetten.

Ten slotte: het is duidelijk dat de aanpak in Newham niet zonder meer over te plaatsen is naar de Nederlandse situatie. Daarvoor zijn de verschillen tussen Engeland en Nederland te groot (beschikbare middelen, sturingsmogelijkheden van de gemeente, minder zuilair). Dat neemt echter niet weg dat er veel zaken zijn waarvan we kunnen leren voor onze aanpak van Passend Onderwijs. We hopen daar met dit artikel een bijdrage aan geleverd te hebben.

NOTEN

- ¹ In stukken van het Steunpunt Passend Onderwijs wordt gesproken over lichte zorg en zware zorg. Bij lichte zorg moet gedacht worden aan tussenvoorzieningen binnen de reguliere scholen, sbo en Praktijkonderwijs. Onder zware zorg wordt het (voortgezet) speciaal onderwijs verstaan.
- ² Hierbij worden het so (2,2%) en het sbo (2,8%) opgeteld.
- ³ Hierbij wordt het lwoo niet als een gesegregeerde voorziening gezien. Het gaat om het vso (4%) en het Praktijkonderwijs (3%). Voor het lwoo is ruim 10% van de leerlingen geïndiceerd. De minister heeft het in haar beleidsbrief over 20% leerlingen met een indicatie in het vo. Zij telt de rugzakken in het vo er nog bij.
- ⁴ Onder integratie willen we verstaan het plaatsen van leerlingen met beperkingen en stoornissen binnen reguliere voorzieningen, voor zover deze leerlingen ingepast kunnen worden. Inclusief onderwijs gaat uit van het principiële uitgangspunt dat de reguliere school er voor alle leerlingen is. Het is een opgave

- van de school om het onderwijs zo in te richten dat aan alle leerlingen en dus ook aan de leerlingen met beperkingen en stoornissen Passend Onderwijs geboden kan worden.
- ⁵ Children's services: breed aanbod van diensten voor kinderen, zoals gezondheidszorg, jeugdzorg en kinderopvang.
- ⁶ Informatie over het National Curriculum voor alle 4 key stages: <http://curriculum.qca.org.uk/>
- ⁷ Zie de website van het Centre for Studies on Inclusive Education: <http://www.csie.org.uk>
- ⁸ Bron: website CSIE (<http://www.csie.org.uk>)
- ⁹ Zie de website van het Department of Education: <http://www.education.gov.uk/childrenandyoung-people/sen/a0075339/sengreenpaper>
- ¹⁰ Zie de website van de LA Newham: <http://www.newham.gov.uk/jobs/diversity.htm>
- ¹¹ Bron: gegevens van de verantwoordelijk ambtenaar van de gemeente Newham.
- ¹² Bron: gegevens van de verantwoordelijk ambtenaar van de gemeente Newham.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Bijsterveld-Vliegenghart, M. van (2011). *Beleidsbrief Passend Onderwijs*. OCW: brief aan de Tweede Kamer januari 2011.
- Boateng, P., Clarke, C. & Hodge, M. (2003). *Every Child Matters green paper*. Norwich: TSO.
- Booth, T. & Ainscow, M. (2009). *Index voor inclusie*. Utrecht: CSIE en Stichting Perspectief.
- Department for Education and Skills (2004). *Every Child Matters: the next steps*. Nottingham: DfES publications.
- Doornbos, K. & Stevens, L.M. (1988). *De groei van het speciaal onderwijs. Analyse van historie en onderzoek*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Evaluatie- en adviescommissie Passend Onderwijs (2010). *Verevening als verdeelmodel bij bekostiging van speciale onderwijszorg*. Den Haag: ECPO.
- Eurydice (2007/08). *The education system in England, Wales, Northern Ireland*. Brussel: Europese Commissie.
- Greven, L.V. & Timmerhuis, A.H.B. (2008). *Passend Onderwijs: kansen in beeld. Sardes Speciale Editie no. 6*. Utrecht: Sardes.
- Groeneweg, B. (2004). *Inclusief onderwijs ... ook iets voor Nederland?* In: Basisschool-Management.
- Hooghoff, H. & Timmerhuis, A.H.B. (2009). *Core affairs. England. Case studies basic education in Europe*. Enschede: SLO.
- Jordan, L. & Goodey, C. (1996). *Human rights and school change. The Newham story*. Londen: CSIE. <http://eric.ed.gov/PDFS/ED473539.pdf>
- Keesenberg, H. (2008). *Passend Onderwijs. Praktijkserie Basisschoolmanagement*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Meijer, C.J.W. (2003). *Special education across Europe in 2003*. Middelfart (Denemarken): European Agency for Development in Special Needs Education.
- Meijer, C. (2004). *WSNS welbeschouwd*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Schuman, H. (2010). *Inclusief onderwijs. Dilemma's en uitdagingen*. Apeldoorn: Garant.
- Timmerhuis, A.H.B. (2009). *Naar Passend Onderwijs. In VMBO in perspectief, 43-47*. Amsterdam: SWP.
- Timmerhuis, A.H.B., Miedema, I., Vegt, A.L. van der & Jepma, IJ. (2010). *Profileren en indiceren. IVO-indicatiestelling vanuit onderwijsbehoefte. Sardes Speciale Editie no. 8*. Utrecht: Wilco.
- Verenigde Naties (2006). *Verdrag over de bescherming van de rechten van mensen met een beperking*. New York, VN.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2007). Amsterdam: University Press.

WEBSITES MET ACTUELE INFORMATIE

- The Department for Education: <http://www.education.gov.uk/>
- Every Child Matters: <http://www.education.gov.uk/childrenandyoungpeople>
- Curriculumorganisatie: <http://www.qcda.gov.uk/>
- The Big Picture (curriculum): http://www.all-nsc.org.uk/files/Big_Picture_2008.pdf

- Centre for Studies on Inclusive Education: <http://www.csie.org.uk/>
- Gemeente Newham: <http://www.newham.gov.uk/>
- Passend Onderwijs: <http://www.passendonderwijs.nl/>

OVER DE AUTEUR

A.H.B. Timmerhuis is consultant bij de M&O-groep. Hij voert voornamelijk projecten uit rond het thema passend onderwijs. Hij begeleidt besturen en samenwerkingsverbanden bij het opzetten van beleid voor passend onderwijs. Hij organiseert in dat kader regelmatig studiereizen naar Londen en andere plekken.

E-mail: atimmerhuis@meno-groep.nl

Hulp op maat

HULP OP MAAT VOOR LEERLINGEN MET LEERPROBLEMEN IN HET VMBO

Remo Mombarg

Mombarg onderzoekt in dit proefschrift het effect van remedial teaching gericht op leerlingen met leerproblemen in het vmbo. Daarbij is gebruikgemaakt van het interventieprogramma Hulp op maat (HoM) ontwikkeld door De Groot c.s. (1996).

Hulp op maat biedt onder andere trainingsprogramma's gericht op het verbeteren van de verbale en visuele informatieverwerking (algemene leervoorwaarden) en het versterken van de taal- en rekenvaardigheid (specifieke leervoorwaarden). De leergangen worden deels op de computer aangeboden en zijn opgebouwd naar moeilijkheidsgraad op basis van handelingsgerichte diagnostiek.

••• € 19,95

uitgeverij **agi**el

agologisch in elk lemma

AGIEL: agologisch in elk lemma
publiceert ook graag in blad of boek uw publicatie
www.agiel.nl